

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 5 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik.
Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor tanárhoz** (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Néhány szó énekügyünkről.

Valóban kérem kell a nt. szerkesztőség becses engedelmet, kérem lapunk tisztelt olvasóinak szíves türelmét, a mikor én, ki sem költői talentumokkal meg nem áldattam, sem pedig zenei ismeretekkel nem rendelkezem, ezen — felekezetünket oly nagy mértékben érdeklő, híveink valóságos érületének emelésére oly nagy befolyású — ügyben felszólalni bátorkodom.

Ösztönöz, készlet a felszólalásra az én kálvinista lelkem, mely a mi egyszerűségében is oly szép, oly magasztos (legalább nekem az) isteni liszletünknek, az értelem fejlesztése mellett, értekeink művelésének fokozását, a lélek és szívre hatásának emelését kívánja, óhajtja.

Nagy érdeklődéssel kísérem mindazt, mi énekeskönyvünk javítása terén történik, egyházi lapjaink s folyóirataink e tárgyban közlései nem kerülik el figyelmemet és sajnálattal kell kijelentem, hogy ez igen-igen nagyfontosságú ügyben a mozgalom, az érdeklődés nem oly széleskörű, min! óhajtandó, — nem oly kiterjedésű, minő szükséges volna.

Ezen — mondhatni — vétkes közönyösségnek kell tulajdonítanunk, hogy az énekügyi bizottság oly lassan halad, — ha ugyan működését haladásnak nevezhetnénk — úgy hogy aggódnunk kell, hogy mi idősebb nemzedék elérjük-e az időt, a midőn híveinket felhívhatjuk: „énekeljeteK Neki (t. i. Istennek) vígan gyönyörű szép új éneket!“

Szabad időmet olvasásra szoktam felhasználni. A napokban kezembe akadt elhunyt jeles politikai írónk Grünwald Bélának „A régi Magyarország“ című műve, ezt lapozgatva, olvasom abban a nagy Kazinczy Ferencnek 1816-ban Kiss Jánoshoz írott egyik levelét, melyben ezeket írja: „Kálvin tanítványának szeme nem lát fes-

tést, füle nem hall muzsikát. Ez a vallás ellensége a szépnek, s mely kárpótlást ad érte?“

Nemzeti nyelvünk megteremtőjének, kiről a költő méltán mondhatá, hogy:

Lehettek s voltak hű apostolok,
De ő a nemzet megváltója volt,

a ki a „szép“ iránt érzett, táplált idealismusa által áthatva saját felekezetére ily szigorú ítéletet mondott — szavai rég elhangzottak bár, azok mégis folyvást fülembe zúgnak és mert e vádat naponta ismétlik az újabb kor emberei, még felekezetünk tagjai is, kötelességünk azt megcáfolni; megcáfolni nem szavakkal, hanem tettel, azzal, hogy népünk kezébe minél előbb, fejlettebb ízlésünknek teljesen megfelelő, új énekeskönyvet adjunk.

Igaz, hogy mi, mint felekezeti tagok, nem látunk festést, — Isten őrizzen bennünket attól; népünk értelmi fejlődése érdekét tekintve, az aligha volna kívánatos; mert bár korunk a haladás, a felvilágosodás korszaka és kétségkívül, hogy az emberi ész óriási vívmányaival igazolja isteni származását, majdnem teremtő erejét: azonban a fénypontok annál inkább láthatóvá teszik az árnyoldalakat — s korunkat a mercantilismus szelleme is vezérli. Ez kétségkívül hasznára van az emberiség egy részének, csak nézzük az üzleti élet egyik ágát, a szenvedő emberiség a haszon által indított üzletemberek ügyességének, kik a „Margit“, „Ágnes“ stb. nevű gyógyvizeket forgalomba hozták, nem tartozik-e hálával? de még az orvosi és vegytani tudományok ez árucikkek hasznos voltát kimutatják, s ha azok az emberi egészségre károsak lettek volna, azoktól az emberiséget megvédik, — ugyancsak korunkban, a műveltség korszakában nincsenek Bölcs Frigyesek, kik a „Lourdi-víz“ s más ily csodaszerekkel üzött Tetzeli-vásárt lehetlenné tennének, s a tömeg halad visszafelé a közép-

korba. Az emberi tudatlansággal jó üzletet lehet kötni.

Ebből a tanulság, hogy a mi protestáns missziónk ma is az, a mi volt kezdettől fogva, az értelmi haladás előmozdítása, a mi azonban korántsem zárja ki, hogy érzelmeink művelése, ízlésünk finomítása feladatunkat ne képezze.

Jogosan nem mondhatja reánk senki, hogy mi a „szép“-nek ellenségei volnánk, az a felekezet, mely a „Menybéli Felséges Istent“, a kiből „biztunk eleitől fogva“ énekeivel magasztalja, a szép iránt bir érzékkel, bir lelkesültséggel, — ez indított bennünket énekeskönyvünk javítására, a kor művelt ízlésének megfelelővé tételére; s mily különös intézkedése a véletlennek, hogy énekgyűnk javítása élén oly férfiú áll, a ki közel él „Szép halomhoz“, hol a szép ideáljáért annyira lelkesült „szent öreg“ nyugszik, s ez a férfiú bizonyosan hallja a reánk kimondott, a sirból is feltörő vádat s az ő nagy tehetségével, magas szellemi ereje és erős akaratával az új „magyar énekeskönyv“ mielőbbi kezünkbe juttatása által fogja e vádat megcáfolni.

Nem hallgathatom el, hogy azon szerintem szűkkörű érdeklődés közepette jólesett olvasnom Lic. Rácz Kálmán úrnak a „Protestáns Szemle“ hasábjain megjelent, a svájci hittestvérek új énekeskönyve felől írott becses tanulmányát, s miután ő azt figyelmébe ajánlá énekgyűi bizott-

ságunknak, illetlenséget követnék el, ha a figyelmet e cikksorozatra felhívnam. Elő kell adnom azonban, miszerint Lic. Rácz Kálmán oly nézeteket, oly kivánalmakat nyilvánít, a miket mi, a laikus közönség, jórészen teljesen osztunk. Az az új énekeskönyv pedig mindnyájunk közös kincse, kell, hogy az legyen, s így megengedhető, jogosult, ha e közös kincs-darab közös tulajdonosai előadjuk, mint óhajtjuk ennek művészi kiköszörülését, esiszolását s én hiszem, hogy nemcsak saját, de hitsorsosaim egy nagy részének kívánságát fejezem ki, hogy: adjunk népünk kezébe minél előbb új énekeskönyvet, olyat adjunk, melyet 15—20 év alatt a kor mindig nemesedő ízlése túl ne haladjon; olyat adjunk, melyet néhány év múlva ne kellessék javítani, hogy az népünk minden rétegében elterjedjen és annak a jó magyar népnek, mely a szép iránti nemes ízlését gyönyörű népdalaink éneklésével tanusítja, — ne beszéljünk Sionról, Jerusalem pusztulása, babyloni vizekről stb., a miknek vonatkoztatását csak némi theologiai képzettségű egyháztág képes megérteni s ha svájci hittestvéreink — a mint azt a Protestáns Szemleben közölt szép ének igazolja — Istenhez emelkedve, az Alpok hófedte tetőit említik, a magyar kálvinista ember a Duna—Tisza partjainak lakója e síkságokról emelkedhetik fel áhitattal, hazája földének szeretete által emelt ihlettel az ének szárnyain Istenéhez.

TÁRCA.

Az Isten szeretet.

(1. Ján. 4, 8.)

Olyan ez a mondás, mint a felhőkből kibukkanó felséges nap, sugárözönével meglep, eláraszt, gyönyörködtet, éltet. Igazságát és jelentőségét nem szándékozom fejtegetni e néhány sorban, csak annyit mondok, hogy a ker. dogmatikában és etikában mindent ebből kellene levezetni. Ez a gondolat az igazság isteni napja, mely az emberi lélekből az isteni és emberi dolgok titkait bevilágítja. Középponti fontosságát az újabb theologia ismerte föl igazán, azelőtt a mysticusok méltányolták a maguk módja szerint. Schleiermacher, ki a herrnhuterek körében nevelkedett, a maga epochalis munkájában, tevékeny élete legsikerültebb alkotásában, a melynek címe: *Der christliche Glaube etc.*, két paragraphust szentel (a 166, 167. §§-kat) e gondolatnak. Ritschl pedig (*Rechtfertigung und Versöhnung*, első kiadás III. kötet, 18. §.) az atya-ságot mondja Isten amaz attributumának, a melyik „in der positiv christlichen Auffassung der Sündenvergebung gedacht wird“ (v. ö. §§. 34. 39). Mindazonáltal bátorodom kinondani, hogy sem egyik, sem másik nem értékesíti ezt a gondolatot úgy, a mint kellene. De másról szándékozom egy pár megjegyzést tenni.

Schleiermacher a maga Hittanában a 166. §-nak címül ezt írja: „Az isteni szeretet, mint ama tulaj-

donság, a mely szerint az isteni lényeg (mivolt) magát közli, a megváltás művében ismerszik meg.“ És e §. 2-ik pontja alatt azt mondja, hogy az emberek az Isten félelmétől legfeljebb addig a negatív tudatig jutnak el, hogy az istenség nem irigy (a mint némely görög elme gondolta), de még ez messze van az isteni szeretet elismerésétől. Ez a megváltás hatása alatt áll elő, Krisztusból kifolyólag. Ritschl pedig (*Rechtf. u. Versöhn.* III. köt. 26. §.) azt mondja, hogy tévedés a rationalismusként az az állítása, hogy az isteni szeretet a természeti vallásnak is igazsága. Nagyon jól tudom, hogy még mindig sokan egyetértenek a nevezett két nagy hittudóssal e dologra nézve, különösen az orthodoxismus (szándékosan írtam ezt orthodoxia helyett, értvén azokat, a kik a régi veszekedő és az igazságról szavazattöbbséggel döntő zsinatok anathémáit sujtják az újabb theologia némely tanaira, melyeket azonban nem ledorongolni, hanem megcáfolni kellene!) táborának vitézei.

De én azt az állítást, hogy a természeti vallásokban nincs bennök ez a gondolat, hogy az Isten szeretet, semmiképpen nem írom alá. Miért? Megmondom röviden, magyarosan, minden affectált tudóskodás nélkül.

Először is maga az Ur Jézus Krisztus azt, hogy az Isten szeretet, mindig csak úgy fejezte ki (Máté 19, 17-et és a parallel helyeket kivéve), hogy az Isten Atya. Már most: vajjon a természeti vallások nem tudják, hogy az Isten atya? Bizony tudják. Ott van a Védákban az ő hindu egyszerű, mégis felséges imádsága: *dyaus pitár*, a minek a görögben a *Ζεῦ πάτερ* felel meg, a

Teljesen osztom azon kívánalmat is, hogy új énekeskönyvünkől ki ne hagyjuk közimáinkat, minden hívünk által ismert, úgy költészetileg, mint zeneileg fenséges nemzeti énekeinket, a Kőlcsey Hymnusát, a Szózatot; nem lehet ok, mely gátolná, hogy ezek a „magyar egyház” új énekeskönyvében helyet ne foglaljanak.

Alig van döntő argumentum a mellett, miért kell nekünk annyi sok zsolttárt reparálni, miért nem hagyjuk ki mindazokat, melyek akár szövegeik, akár dallamaik hiányossága miatt alig használhatók, közelterjedést nem nyertek? Az ily reparáció aligha hasznos munka; maradjanak ezek emlékül egyháztörténelmi irodalmunk részére és egyházi költőink, zenetudósaink a főméltóságú konvent által adandó pályadíjakkal hívassanak fel, hogy készítsenek „gyönyörű szép új éneket” oly nyelven, mely „kelet népét” legyőzi, oly hangon, mely kielégítse a művelt ízlés kívánalmait.

El nem hallgatható kívánság, hogy az új énekeskönyv legyen olcsó, hogy az a legszegényebb kunyhóba is bejuthasson, hogy így szegény és gazdag ajkáról szálljon az ének a menny és a föld Istenének.

Igen jól tudom, hogy énekügyi bizottságunknak mennyi nehézséggel kell megküzdenie; de tudom azt is, hogy azokat a szent ügy iránti

leikessedéssel — Isten segélyével — le fogják győzni s a magyar kálvinistaság hálás elismerése lesz fáradságuk méltó jutalma.

Ujfalussy Béla.

A legerősebb fegyver.

I.

Tény, hogy a r. kath. egyház lételet, fennállását földi hatalomra alapítja, külső fényvel, pompával biztosítja. Mig a prot. egyháznak egyedüli erőssége az Isten ígéje. Az földi hatalmával uralkodni akar mindeneknek. Annak jelszava: „Az Isten nagyobb dicsőségére” (ad majorem Dei gloriam), azonban e jelszó alatt minden tette a pápában kicsücsösödő hierarhikus egyházszervezet földi dicsőségére irányul. Ez magát megtagadva, mint Mestere, alázatos szegénységben a magasságban lakozó Isten dicsőségét munkálja egyedül. Az, mint „egyedül idvezítő” türelmet nem ismerve, erőszakkal idvezíteni akar, megölvén inkább a testet, csak hogy a lélek el ne kárhozzék. Ez Isten nevében felajánlja az ő kegyelmét az ember üdvösségére. Az megsemmisíti az egyént, megfosztja önállóságától, hogy olvadjon fel teljesen a gyámkodó hatalomhan. Ez visszaadja, jobban mondva meghagyja az embernek az emberi méltóságát, melyet a Megváltó szerzett vissza neki, szabaddá teszi az egyént, hogy maga elhatározásából keresse az üdvözítő isteni kegyelmet, melyben mint mennyei polgár támadjon fel.

Mig célja felé tör: mindenik harcol (ecclesia militans.) És ahoz képest, a mint célja földi, vagy mennyei: harcoló fegyvereik is földiek, vagy szellemiek.

A r. kath. egyház fegyvere, bámúlatra méltó ki-

latinban pedig Juppiter (Jov+pater). Cicero (De natura deorum II, 2.) Eumiusból (Kr. e. 239—169) e szavakat emliti Juppiterről: „pater clivumque, hominumque”. Ennyi elég. De a szentírás is ugyanazt mondja, a mit a vallások és irodalmak története. Maga Jézus cáfolja meg Schleiermachert is, Ritschl is, meg az egész tábor, a melyik „természeti” és „kijelentett” vallásokról beszélvén, amazokból, a mi jó, letagadja. Ritschl (id. mű: III. k. 18. §. elején) azt, hogy a megigazulás az Isten atyaságából (szeretetéből, kegyelméből) vezetendő le, Jézussal bizonyíttatja, mondván, hogy erre utalt az Úr, midőn az úri imádságban tanítványait bünbocsánatért a „mi Atyánk”-hoz könyörögteti.

Nagyon helyes. De akkor a „mindennapi kenyér” is az atyaság attributumára vall. És Máté 5, 43—45. mit bizonyít? (v. ö. Csel. 14, 17.) Szeressük ellenségeinket is, hogy a mi Atyánk fiai legyünk, a ki „felhozza az ő napját gonoszokra és jókra és esőt hint igazakra és nem igazakra”. Napfény, eső az Isten szerelmére vall hát, épen úgy, mint a bünbocsánat — azzal a különbséggel, hogy amazokat mindenkinek, emezt csak a megtérőnek adja Isten, a ki szeretet. Már most, ha bizonyos természeti tünetmények az Isten szerelmét mutatják Jézus szerint: akkor az ő álláspontján szabad-e letagadni azt, hogy az isteni szeretet ama természeti vallásoknak is egy igazsága, a mely vallások épen az illető phaenomenonokban és tárgyokban ismerik föl és imádják az istenséget? Én meg vagyok győződve, hogy az Úr Jézus Krisztus soha sem tett volna olyan különbséget a „religio naturalis” és „religio revelata”, vagy

a dogmatikában az „articuli mixti” és „articuli puri” közt, a minőt szokás tenni.

A különbség nem qualitativ, hanem csak quantitativ. Pál apostol is, a nagy Pál apostol, a kit én, mint gondolkozót és melegszívű embert, mint bölcsészt és költőt (mai nyelven szólva és megjegyezve, ha talán szükséges, hogy költészet nem = hazugság) annyira szeretek, — Róm. 1, 18. 19. 20-ban azt mondja, hogy a pogányok minden tudhatót ismertek már Istenről, a teremtett dolgokból — okoskodás (ész) útján, hiszen teljes mértékben csak így „menthetetlenek”; holott, ha megállhatna az „articuli puri et mixti” költeménye: akkor náluk, velük szemben teljes felelősségről (a szabadakarat álláspontján) nem lehetne szó, inculpata ignorantia forogván fent, Kr. előtt mindenkire, ma is számos vad népre nézve. De Pál azt is mondja, hogy ezek a „rationalis” pogány vallások isteni kijelentésre (γάρρωσις) vezetendők vissza (v. 19.). Mindezekből világos, hogy Pál apostol rationalista volt (noha nem mult századi értelemben. V. ö. Róm. 1, 18 19. 20-on kívül: Róm. 2, 15-öt, 7, 23-at, 1. Thess. 5, 21-et) és, hogy az emberi ész, meg a kijelentést egymástól el nem választotta, hanem az ész a lelkiösmérettel együtt a kijelentés csatornájának tekintette. Én szerintem is minden vallás „revelata” is, meg „naturalis” is; a keresztyén vallásnak sokkal nagyobb dicsőség, ha kijelentett és bizonyos mértékben egytől-egyig „vera religiók” királya, mint ha „falsa religiók” egyedül igaz ellenfele. Dicsőbb dolog Hectort legyőzni, mint Thersitést.

János Zoltán.

tartással és következetességgel megépített hierarchikus egyházszerkezete, mely számítva van a történelem előtt ismeretes azon emberi gyarlóságra, melynél fogva az a szabadságban megállani nem képes, hogy e miatt a világot járszalagon kell vezetni; természetesen a vezetésre egyedül képes a kiválasztott rend, a klérus, mely az ordinatio által felsőbb, isteni erőben, szentségben részesített. Mivel a gyáva embert a szolgaságban megtartani, az önálló gondolkozásától megfosztottat elvakítani fegyverrel, csillogó pompával lehet: a klérus az idők folyamán szerzett magának hihetetlen földi hatalmat és gazdagságot, melyek közül még ma is bírja az utóbbit. Az elsőt elvesztvén, annak ellensúlyozására veti magát olyan dühvel a fanatizmus, bigottság, babonaság ápolásával a szellemek elhomályosítására. A külső egyházszervezetnek megfelel a belső rendtartás, az istentisztelet, mely szertartásos pompájával, tömjénfüstjével elkábítja, homályba borítja a lelkeket, mikben nem lévén önállóság, az egész kath. istentiszteletben egyetlen szép: a felséges éneknek által egy mystikus világba ragadtatva, annak boldogságáért az egyház iránt telnek el hálával. És a r. kath. egyház (tények mutatják!) jól számított. Ő az embert úgy veszi, a milyen és nem úgy a milyennek lenni kellene. Veszi egészen testinek, érzékinek, kire mindenkor inkább lehet hatni külső, érzéki eszközökkel, mint szellemekkel. Am felséges zenéje szellemi is, mert megragadván az emberben azt, a mire hatni kíván, az érzelmet, annál fogva az egész embert egy magasabb régióba emeli. Természetesen ennél többet nem is ér el; de ez az ő céljához képest teljesen elég. Neki nem célja, vagy legalább nem fő célja öntudatosan cselekvő, élő keresztyént képezni; az ő első célja minél többeket a külső egyháznak megnyerni, abban megtartani és azt istentiszteletének berendezésével, külső fényével el is éri. Ama magasabb s tulajdonképen egyetlen célt: Isten országának öntudatosan élő, cselekvő, polgárokat nevelni, a mennyiben gondolna is ilyenre, a r. kath. egyház az ő külső eszközeivel munkálni nem képes.

A prot. egyházak pedig az evangéliomon állván, mint alapon, annak szellemének megfelelően épen ezt tartják főcéljának és ennek munkálására leghathatósabb eszköznek a tanítást, az Isten igéjével. A prot. egyház kétségen kívül a legerősebb fegyvert választotta. „Az Isten igéje élő és ható, hathatósabb minden ketélő fegyvernél; és elhat az akaratnak és az elmének, a tagoknak egybekötötetéseknek és a velőknek oszlásokig“ (Zsid. 4: 12) „Isten hatalma az“ (I. Kor. 1: 18) mely leveri, foglyul viszi a lelkeket ama láthatatlan Felsőhöz; „Isten hatalma minden hívőnek idvességére“ (Róm. 1: 16.) és „Megáll az Istennek igéje. És nem állhat senki ellene.“ (Erdélyi ének.)

Micsoda erő is van a próféták beszédében! Micsoda bátorság szívökben! Nem hiába, hogy Isten emberei, kikbe a Jehova az ő lelkének bő mértékét adja! Nem hiába, hogy minden próféciát, minden Istenítéletet az Ur nevében mondanak, ezzel kezdenek: „Szóla az Ur nekem, mondván stb.“ De beszédök m grettent, megtör királyt és népet egyaránt; bűnbánatra, vezeklésre kényszerít vagy megbáborít, szilaj gyűlöletre gerjeszt az igazság erejéből, mit ember elhordozni soha sem képes.

Házasságtörő, gyilkos Dávidnak elébe áll Nátán és példázatban tudtára adja nagy bűnét, melylyel szegény embernek egyetlen bárányát elvette. Próféta beszéd ereje megtöri, bűnbánatra indítja Dávidot: „Vétkeztem az Ur ellen“ (2. Sám. 12. r.). Ilyés azt mondja

Akhábnak: „Nem én, hanem te háborítottad meg az Izraélt“; és a szegény próféta Isten igéjének erejével úgy áll a király előtt, mintha ő volna a király, a királynak ura, parancsolója. Kinek ez ellenmondás nélkül engedelmeskedik. Mikor pedig kérésére, könyörgésére az Ur megmutatja Magát égből leesett tűzben néki és a várakozó népnek: ez nagy szívőredelemmel teszi a vallomást: „Az Ur az igaz Isten; az Ur az igaz Isten!“ és Ilyés parancsára, ki ott áll előttök Isten lelkétől felmagasztosulva, a Baál prófétáit megragadja és mind egyről-egyre megöli (I. Kir. 18. r.).

Milyen erő lehet abban, mikor egy elvetemült, bűneiben megátokkodott népnek a templom ajtajából zúgja fülebe Jeremiás bűneit és büntetését (Jer. 7. r.); vagy Zakariás a Jójada pap fia feláll a nép között magas helyen Isten igéjével, ítéletével, mire őt az igazság hallatára a felbőszült tömeg agyonkövezi (2. Krón. 24. r.) Milyen méltósággal szólhat az a három fogoly a hatalmas, ókori keleti despota az élet-halál mindenható ura, Nabukodonozor előtt! „Felelének Sedrák, Misák és Abednegó és mondának Nabukodonozor királynak: Nem szükség nekünk erről a dolgról megfelelnünk neked. Imé a mi Istenünk, a kit mi tisztelünk, hatalmas minket kiszabadítani az égő tűzes kemencéből és a te kezedből Király kivészen. Ha ki nem vészen is, tudtodra légyen neked király, hogy a te Isteneidet mi nem tiszteljük“ stb. (Dán. 3. r. 16—18. v.) Ez a halálmegevető bátorság nyilatkozik meg Ker. János prófétánál, a ki a kegyetlen királynak, Heródesnek, mintegy bírāja, megmondja: „Nem szabad neked a te atyádfiának feleségével élned“ (Mt. 14. 4). De úgy kell lenni, hogy Isten maga választja, maga küldi el e világba az ő embereit, a kik akarva nem akarva szólják Isten beszédét, mégha az nekik bántásokra van is; és az Isten igéjénél egyebet nem szólhatnak.

Jeremiás panasolja, hogy „Miótától fogva szólni kezdtem, kiáltok az ellenem való bosszúságról és az én romlásomról kiáltok, mert az Ur szava nekem mindenkor gyalázatombra és csúfolásomra vagyon. Azért mondek: Soha arról meg nem emlékezem, sem az ő nevében többé nem szólok. De (!) az én szívemben az Urnak igéje olyan volt, mint az én csontaimba rekesztett égő tűz és azt hordozván elfáradok és nem hordozhatom“ (Jer. 20: 8, 9. v.). De (!) az Ur én velem úgy, mint erős óriás (u. o. 11. v.). Ezékielnek, mikor küldeni akarja az Izrael házához prófétálni, az Ur az ő beszédét egy levélre írva adja, hogy egye meg, (Ezék. 3. r. 1—3.) tehát az Isten beszéde néki vérévé vált. Hogy szólhatna hát mást a próféta, mint magának az Istennek igéjét!? Nem szólhat hazugságot, nem hizelkedő beszédeket (Ézs. 30: 10.); nem akkor sem, ha egy királynak lehetne azzal kedvét keresni és nyerni; akkor is, annak is csak azt mondja, a mit az Ur mond néki (I. Kir. 22: 14.). Viszont épen azért, mert Isten választja ki a legnehezebb sorsra, a legfélelmesebb küldetésre a prófétákat, apostolokat: az ő lelkével támogatja, azt tölti ki reájok bő mértékben. Az első Pümköst apostolainak ad ékesen szóló és sok nyelveken beszélő képességet. Elöttem mintegy megérzékítve, megtestesülve úgy áll az első pümkösti jelenet, a szó erejére megdöbönt és hogy mit tegyenek, azután tudakozódó tömeggel, előttök a zengő szavú Péterrel, mint ha egy szélvihartól tépett erdőt látnék, melynek fái a szél ereje alatt lombkoronáikkal a földre hajladoznak. Isten lelke szól belőlök; az mondja nekik, mit szóljanak, az hatja át egész lényüket és hatására, a ki azt magában érzi, felmagasztosul, átszellemlül. István, a 7 első diakonus

egyike, a hittel és isteni erővel teljes István (Csel. 6. r. 8. v.), mikor az ítélő tanács előtt szólni akar, úgy áll ott előttök lelkében, benső lényében felbuzdúlva, hogy a mint a jelenlevők szemeiket reávetették, láták, hogy olyan az ő orcája, mint az Isten angyalának orcája. (u. o. 15. v.) Az a csudálatos ember pedig, Pál apostol, a kit a mennyei jelenés úgy átváltoztatott, mikor a nagy urak gyülekezetében, Festus császári helytartó és Agrippa király előtt büvös erővel, nagy méltósággal forgatja ügyét: olyan hatalommal szól, hogy azzal Agrippa királyt e vallomásra indítja: „*Közel majd ugyan elhitted velem, hogy keresztyénné legyek.*” (Csel. 26: 28.)

Hát mikor maga a testté lett Ige a mindeneket teremtő az életet hordozó örök isteni ige (János 1. r.) szól a emberekhez! Drámai erővel hatnak, megráznak ma is és mindig. p. o. azok a szavai, mikben a legnagyobb bűnösökre, a kegyesség, szentség leple alatt elvetemült szívet takargató farizeusokra nyolcszoros jajt kiált. Érezzük, hogy az Isten ítélete zeng azokban. (Mt. 23. r.) Mikor pedig leül körülötte a hallgatók ezreivel; és szól szeliden, nagy méltósággal (Mt. 7: 29.) prédikálja a szegényeknek az evangyeliomot, bűnösöknek a kegyelmet, az üdvöt, foglyoknak szabadulást, betegeknek gyógyulást, mindeneknek kik hisznek, az Istenfiúságot: hát az ő édes beszéde, az egyetlen, mit e világ eddig olyannak ismer, mely minden időben tud hozni megnyugvást, az ő édes beszéde — mondom! — még így emberektől visszaadva, leírva is, most is szinte csalogat, hívogat, hogy menjünk lábaihoz letelepedni, hogy tanuljunk, hallgassunk az igaz boldogságról, keresztyéni kötelességről, mint ama hegyi sokaság a Máté 5, 6, 7. részeiben; mint a jobb részt választó, a menny után áhítózó Mária (Lukács 10; 39.) és menjünk oda borulni lábaihoz, a hol a bűneit megutáló, bűnbocsánat után epedő szegény asszony háborgó szíve megérezte, hogy gyötrelmében enyhületet fog találni. (Lukács 7. r. 37—50. v.)

Az is az Isten igéjének ereje volt, melylyel Luther, az egyszerű szerzetes uralkodott egy császár és egész birodalmi gyűlés felett lelki erejével, határozottságával, holott nyíltan kijelentette, hogy lelkiismerete ellen nem fog tenni; embernek nem, hanem csak Istennek engedelmeskedik. Ez erő nem csak ott azokra hatott lebilincselve, hanem a szellem-közlés láthatatlan útján messze távolra is. Hát mikor az a rettenetes lelki erejű Kálvin, kinél semmi testi fegyver, védelmére semmi erősség vad libertinek csapatának oda kiáltja: „Kezeimet levághatjátok, testemet szétdarabolhatjátok: de a szent jegyeket nektek istenteleneknek soha oda nem adom!”

Azt olvassuk az eseményről, hogy a kik talán, felfegyverkezve, gyilkos szándékkal mentek oda, a beszéd-től, mint villámcsapástól megmerevültek, majd megszégyenülten eltávoztak, a bent maradtak pedig úgy érezték, mintha maga a felséges Isten látható alakban jelen volna közöttük.

Bizony, az Isten igéje a legerősebb fegyver. Mert igaz, hogy mindezek rendkívüli időkben voltak és azokhoz képest rendkívüli eredményeket szültek, a mint szokott az történni forradalmi időkben, midőn az Isten lelke megteljesíti az emberi lelkeket nagy tények előállítására és elfogadására. De közönséges, mondjuk hitben közönyös korban is érezzük az Isten igéjének erejét, nem mondom, hogy olyan pillanatnyi és megrázó hatalommal, nem a villám sebességével és erejével, de mindenesetre a lassu tartós eső áldásos hatásával. Saját tapasztalatomból beszéllek. Két tanárom volt, mindenik a hitnek, vallásnak a tanítója (ma is él mindenik, azért nem nevezem meg!) Ha beszéltek Istenről, annak nagy-

ságos dolgairól, lelkének a világban, a nemzetek és egyházak életében nyilván felsmerhető munkájáról, elbűvöltek úgy, hogy még a lehellet is fennakadt és szívünk csendesebben dobogott. És ismerem egy prédikátort, a kit hallgatósága úgy szokott figyelemmel kísérni, hogy még lélekzetét is visszafojtja; nincs egy hang, egy mozdulat, mely figyelmét elkerülné; a kinek hallgatása után felmagasztosulva, megvigasztalódva távoznak el, mikor Isten kegyelméről, emberi méltóságunkról stb. beszél; és megrázza, megdöbben, megrettent a bűnösség hirdetésével. E háromnak pedig egyike sem nagy szónok, a szó szokott értelmében. Ketteje épen semmi külső kellékével nem bír a szónoki művészetnek. Nincs sem imponáló, sem kellemes alakja; hangjok inkább kellemetlen, siket, fátyolozott, tompa, recsegős. Hogy miben áll erejük!? A lelki erőben, melynek forrása viszont a hit. Azt mondja Pál apostol: „Nem mentem közéték, hogy az Isten bizonyágtételét nagy ékesen szólással és bölcseséggel hirdessem néktek. És az én beszédem és prédikálásom nem volt emberi bölcseségnek hiteő beszédiben, hanem a lelki erőnek megmutatásában.” (1. Kor. 2: 1, 4. v.) Előadó művészek, szónokok érhetnek el sikereket külső eszközökkel is: szép, fülbé és szívbé mászó hanggal, szép alakokkal, kifogástalan gesztussal és jól betanult előadással. De igazi művész ott is csak az lehet, a kiben van ihlet, van szeretet tárgya iránt; akinek lényét az előadandó tárgy az igazság, meggyőződés erejével áthatja, akinek az mintegy vérebe megy át, hogy ajkai, hangja csupán csatorna ő néki, melyen szíve, lelke teljessége ömlik át hallgatói szívébe, lelkébe. No hát százszor inkább így van ez az Isten igéjének szolgáinál. Nem lehet itt csalni, mert Isten, de az ő igéje is, meg nem csufoltathatik. Hit kell ide és ebből önkényt folyó lelki erő, mert különben csak színészek vagyunk, azok is csak a karzati közönségnek, kik rikatással aratunk annál sikereket, de nem építünk. Az a templomi beszéd lehet csillogó, szemkápráztató, mégsem hat a velőknek megoszlásáig, mert nem Isten igéje az, mert az Isten igéje egyszerű, tiszta világos, melynek magának van ereje, az ember erőlködése épen erőtelenné teszi, meghomályosítja.

Jákób álmában tusakodik az angyallal; azaz a régi bűn miatt rettegő lélek vívódik kemény harcban a büntetéstől való félelem és a honvágy miatt, mignem meggyőzi Istent, hogy az ne hagyja magára a vergődő lelket, hanem áldásával erősítse meg szívét a válságos találkozásra (1. M. 32. r.), mely tusakodás után a gyenge jellemű Jákób lett egyik pátriárkha, Jehovának hűségesszolgája.

Saul valószínűleg attól a perctől fogva, a melyben látta az agyonkövezett István halálharcát, haldoklását; a mikor hallotta e mondását: „Imé látok megnyilatkozott egeket és látom, hogy az embernek fia áll az Istennek jobbjára felől”; tördelt hangon eluttogott fohászát: „Uram Jézus, vedd magadhoz az én lelkemet!” végül tiszta krisztusi szeretet mondását: „Uram ne tulajdonítsd nekik e bünt!” (Csel. 7. r. 56, 59, 60. v.) azt hiszem, hogy Saul e perc óta tusakodik lelkében az ő Jehovája és a világ édes Atyja felett; az ő imárottja: a törvény és világ Megváltója, a keresztre feszített názáreti Jézus felett; arról a forrongó nyugtalan lelkü ember-ről nem is lehet gondolni, hogy az a látás, az a hallás ott annál a rettenetes gyilkosságnál lelkébe bele ne kapott volna mint láng. És ebből a keresztyén gyűlölő Saulból lett a világtörténelem legnagyobb szónoka, a Krisztus evangyeliomának, Isten igéjének leghathatósabb

prédikátora, ki egy maga többet tett a Krisztusért, mint a többi apostol együtt.

Luther külső megrázó eseményekre megdöbben, m gába száll, a világtól elvonul, elmélkedik; éveken át tusakodik lelkében az igaz hit a tévhittel. Kálvin és bizonyosan minden többi reformátorok nagy lelki harcot vívnak, nehéz küzdelmek után mennek át azon a nagy lelki átalakuláson, mely elszakítja őket a hagyományoktól az évezredes külsőségektől, neveltetésükben bennök kialakult egyházi hittől. Mert nagy lelkek külső tekintély paranesszavára nem, hanem csak saját vizsgálódás, a bennök vívott küzdelem után fogadnak el valami eszmét; csak a kis lelkek készek minden nézet befogadására. De apostolai az eszmének, kik azért tűz és vér keresztséggel megkeresztelkedni is készek, csak amazok lehetnek.

Csendes, vallásilag békés időkben (a mi a tapasztalás szerint annyi mint hitközönyös) is annál a prédikátornál lesz igazán hathatós az Isten igéje, a kinek lelkében akár hitetlenségből, akár tévhitből megtérés folytán valódi forradalom viharzik, mert ez lélekben, hitben él s lelki életének, hitének nagy tényei mintegy ott folynak le a gyülekezet előtt, akarattalanul is megragadják annak lelkét s viszont életet teremtenek abban; az ő hallgatósága részt vesz az ő küzdelmeiben, vele együtt vívja a lelki harcot s vele együtt lassanként átalakul. Pál leveleiben ma is élet lüktet és szinte látjuk magunk előtt azt a gyülekezetet, mely az apostol leveleiből áradó isteni erő által megaláztatva foglyul vitetik az Istenhez, ahoz az egyetlen névhez az ég alatt. Sőt épen hitközönyös korban van legnagyobb szükség az ilyen prédikátorokra, a kik az ő hitők tüzevel tüzet gyűjthassanak a kihamvadt szivekben, lelkök forogásával tudják felkavarni a hitnek, vallásos életnek mozdulatlan, posványos tavát.

Természetesen az a szelid jellemű ember, a ki gyermekségtől fogva hitet, buzgóságot, kegyességet szívott lelkébe környezetéből, az ő mély hitével lankadatlan buzgóságával, kegyes, tiszta életével szintén nagy hatást gyakorol gyülekezetére, sokat fog abban építeni.

Az Isten igéje már azoknál és ezeknél csakugyan legerősebb fegyver az Isten országa terjesztésére; sőt egymagában elég az olyan korszakokban, a milyen a ker. vallás megalapításáé, vagy a reformációé volt, a mikor Isten lelke nyilván érezhetőleg szállong e világban és mindenható erejével felbuzdítja a lelkeket az igének prédikálására és befogadására. Ilyen időkben — mondhatjuk — maga Isten harcol az ő nevének dicsőségeért, az ő beszédének megmaradásáért; és ezt meg is teszi mindannyiszor, valahányszor az emberi erőtelenség azt elhomályosíttatni engedi. Am az ilyen idők ritkák; a nagy, a hosszú közöket a közöny, dermedtség tölti ki. Vajon a látható és láthatatlan egyház terjesztésére fentartására elég e ilyenkor egyedül az Isten igéje? Sajnos, nem elég ezt nyilván láthatjuk. Az az ige legerősebb fegyver, de épen ezért legnehezebb is és a dolog természeténél fogva épen a mikor legnagyobb szükség volna, akkor van annak kezelésére legkevesebb alkalmas ember. Ezen emberi gyarlósággal vetett számot a r. kath. egyház és a prédikálást inkább csaknem teljesen mellőzi istenitizteletében, minthogy erőtelen emberek kezében, erőtelen fegyverre valják az, helyette megtöltötte istenitizteletét olyan elemekkel, mik a rajongó lelkeknek azt mondják: „Éz az egyetlen szép; ez a vallás „a szív vallása.“ A kálvinista egyház pedig vallja állhatatosan, nem tekintve sem jobbra, sem balra, nem véve figyelembe az események tanúságait, hogy az Isten igéje az egyetlen (a mi

magában és elméletileg tökéletesen igaz, épen itt mutatgattam), cultusán változtatni nem akar, nemcsak hanem a mi abban eddig szép volt: az éneklést is hovatovább mindjobban kezdi feladni; Isten igéjét erőtellenül kezelő prédikátorainak semmivel segítségére nem megy; azoknak sem bent az istenitizteletben, sem kint a társadalmi életben semmi segédelmet nem nyújt, a mi bár a külsőre tartoznék ugyan, de erkölcsi hatása is lenne. Így a legújabb statisztika szomorú bizonyágtétele szerint a különben is egyetlen harcban a látható egyház számbeli állására nézve ő a vesztes; sőt az életre hatása is nagyon megerőtlenült. Egyházunknak tehát más eszközökről is kell gondoskodnia. Erről azonban következő cikkben.

Erul.

TANÜGY.

Túlnépes és néptelen középiskolák.

Egyszerű embereknek, kik vidéken lakva nem rendelkezünk azon adatokkal, melyeken komoly felszólalás alapulhat, bajos dolog hasonló, rendkívüli fontos tárgyakat szellőztetni; ha mégis vállalkozunk a hozzájárásra, nem indíthat erre egyéb, mint a felekezeti középiskoláink iránt érzett igaz szeretet és az azok jövője és sorsa feletti aggodalom.

Mindazt, a mit „Paedagogus“ e becses lap hasábjain (a junius 17-iki számban) a fenforgó kérdésről elmondott, első szavától az utolsóig csak helyeselni lehet; de vajjon kellő helyen keresi-e a megfelelő orvoslást, midőn azt a tanítató szülektől kéri s első sorban azoktól várja? E kérdésre már tagadólag kell felelnünk, sőt azt mondom, hogy a mai tanítási viszonyok és egyházkerületünk sajátos körülményei mellett éppen a szülektől várni az orvosságot: különösnek és érthetetlennek találom. Vajjon miért?

Azért, mert a szülék tagadhatatlanul tekintenek ugyan gyermekeik középiskolába vitelekor azon rendkívüli anyagi előnyökre is, a minőket a debreceni főiskolán kívül sehol sem nyerhetnek, p. o. a jobb tanulóknak kínálkozó mellékkeresetek, de leginkább a nagyszámmal levő jótétemények, ünnepi legatiók, alapítványok; s feltehetjük azt, hogyha a vidéki középiskolák hasonló jótéteményeket nyújthatnának, ez által a néptelenség egyik akadályát el lenne hárítva az útból. De a ki a szülék gondolkozás-módját alaposan ösmeri, az tisztában lehet vele, hogy éppen az, a mit „Paedagogus“ a szülék helyes útra vezérlése céljából mond, hogy „a túlszűfolt osztályokban a minimalis tanulmányi színvonalat sem lehet elérni“, még inkább ösztönzi a szüleket arra, hogy gyermekeiket a túlnépességű osztályokba vették fel. Legtöbb szüle elgondolja azt, hogy a nagy népességű osztályokban sok a gyengébb tehetségű s hanyagabb tanuló, oda viszi tehát saját gyöngé és hanyag gyermekét is, bizonyos lévén abban, hogy ott a sok rossz között az ő fia sokkal könnyebben haladhat, mint a néptelen iskolában. Az ilyen felfogású szülektől várjuk-e hát a segítséget vagy más oldalra nézzünk orvosi szer után?

Feltétlenül állítom, hogy igenis másfelé kell tekintenünk. Mert a szülék a sok jótétemények esalátka s az előbb említett túlszűfoltosság előnye által vezéreltetve nem fogják a néptelenebb iskolákat igénybe venni mindaddig, míg arra kényszerítetni nem fognak. Miért is tennék? Hiszen a tanulók nagyobb része nem tudományos pályára készül; el kell végeznie a középiskolát, jól-

rosszul, mivel olyan állásokra sem juthat érettségi vizsga nélkül, a melyeken csekély reális ösmerettel, tehát gymnasiumi tanulás nélkül is boldogulhat. Ily kinézéssel és számítás mellett tanítató szülék és tanuló gyermekek minden áron olyan iskolába fognak igyekezni, a melyeknek *tanulmányi színvonala a minimalist nem haladja meg.*

Elítélhetjük-e azon szüléket, kik oly iskolába viszik gyermekeiket, hol azok olcsóbban, — a tanulmányi alacsony színvonal miatt pedig még hanyagságuk mellett is biztosan célt érhetnek? Várjuk-e azt az időt, mikor a szülék a drágább ellátású és legmagasabb színvonalú középiskolát fogják gyermekeik részére választani?

Mindenki átláthatja, hogy ez ugyan meddő várakozás lenne, s hogy a mi hiba a szüléknél, hiba lehet az ama kormányzó testületéknél is, a melyekre van bízva a középiskolák feletti felügyelet, tehát a kiktől függ az is, hogy a tanulók korlátlan felvételének megszüntetése által a szülék helyes útra tereltessenek.

Semmi kétség nem lehet az iránt, hogy *sem a túlszűfolttság, sem a néptelenség egyházkerületi középiskoláinkban meg nem szüntethető másként, csakis a felvétel korlátozása által a debreceni főgymnasiumnál*; e korlátozás pedig csak úgy lehetséges, ha a különben is nem megfelelő — mert kellő tanerőkkel nem bíró — algymnasiumi parallel szakaszok beszünttetnek. Néptelen vidéki középiskoláink kormányzóságai lázasan igyekeznek csonka iskoláik kiegészítésén, azon reményt hangoztatva, hogy népesedésük ekkor biztosítva leend; pedig e reményt alapjában megsemmisíté azon intézkedés, mely a debreceni algymnasiumban ezelőtt mintegy 20 évvel párhuzamos szakaszokat létesített. Azóta sereggestől tödülnek a kicsiny tanulók Debrecen felé a terjedelmes egyházkerület minden tájékról elannyira, hogy míg 1879/80. évben a párhuzamos szakaszok felállításakor az I-ső osztály két szakaszába 85 tanuló jutott, addig az 1897/8. iskolai évben már ugyanezen osztály ugyanennyi párhuzamos szakasza 151 tanulót látott el, — míg az 1879/80. iskolai évben 358 volt, addig az 1897/8. iskolai évben 481-re emelkedett az algymnasiumi osztályok népessége; tehát a debreceni főgymnasium lépett versenyre saját középiskoláinkkal, mely aránytalan versenyben előrelátható volt a bizonyos eredmény: *a vidéki középiskolák elnéptelenítése.*

Követeli pedig e gyökeres orvoslást és segítséget mind a *felekezeti*, mind a *tanügyi érdek* egyaránt. Mert a vidéki középiskolák, melyeknek feladatuk lenne a felekezeti erős bástyái gyanánt szerepelni, ezen hivatásukat a teljes elnéptelenedés mellett legjobb akaratral sem teljesíthetik s mert Debrecenben nem annyira túlszűfolt középiskolára, hanem a felsőbb hittani és jogi fakultások mellett egy korlátolt népességű, de mintagymnasiumra van szükségünk. S nem is lehet kételkednünk abban, hogy ha nem vétetnék fel egy osztályba sem több tanuló, mint a mennyit a kiváló tanerőkből álló rendes tanári testület elláthat, a debreceni főgymnasiumban a tanügy a legmagasabb színvonalon állana!

Hogy az alsóbb osztályokbeli párhuzamos szakaszoknak megfelelő tanerők nélküli felállítására és 20 évi hosszú időn keresztül fentartása nemcsak a vidéki középiskolákat néptelenítette el, hanem a debreceni főgymnasiumban tetemes tanügyi kárt is okozott, a mint azt „Paedagogus“ cikke oly világosan elősmeri: most már kétségtelenül megállapítható. E sorok írója — mint szüle — keserves tapasztalására tudna hivatkozni, mert tudományos pályára szánt igen jó tehetségű, szorgalmas,

engedelmes fiát egyetlen év a II-ik osztály párhuzamos szakaszában (hol egy év lefolyása alatt háromszor változott az osztálytanár) annyira átalakította, hogy bár ő „Paedagogus“ tanítását követve, azonnal kis népességű középiskolába vitte át a gyermeket, mégis csak hosszú évek alatt lehetett visszaidézni az eltűnt szorgalmat és legyőzni a rakoncátlan magaviseletet. Mindamellett keserves tapasztalásával hallgatnia kellett, mert abban az időben még egy szó sem hangzott a felől, hogy ama párhuzamos szakaszokban nem megfelelő tanerők szerepelnek; sőt a tanárkar véleményét tolmácsoló igazgatói jelentés 1881/2-ik évről azt konstatálta, hogy *„azon 3 osztályban, mely mellett párhuzamos szakasz is van, sokkal nagyobb az elért siker, mint a minő a parallel szakaszok felállítására előtt volt“.* Bizonyosan azért volt e meglepedés, mert még akkor nagyobb számmal állottak rendelkezés alatt oly végzett ifjak, kik közül megfelelő tanerőt lehetett találni minden párhuzamos szakasz ellátására.

Fájdalom! a helyzetnek a tanári pályára készülő ifjak számának rendkívüli apadásával arányban mindig rosszabbodnia kellett. Hogy ez így van, világosan bizonyítja a debreceni főgymnasium 1897/8. évi értesítőjének azon nyílt beösmérése, mely így hangzik: *„tény az, hogy az alsóbb osztályok párhuzamos szakaszainak tanulmányi színvonala között, a szerint, a mint rendes vagy helyettes tanárok vezeték őket, szinte állandó s feltűnő különbség mutatkozik. E baj komoly figyelmet és orvoslást kíván.“*

Igen, orvoslást kíván, még pedig haladéktalanul, mert a késedelem itt rettenetesen megbosszúlja magát. S mi ezt az orvoslást, melyet „Paedagogus“ cikke a szülék helyesebb útra térésétől remél megnyerni, fel vagyunk jogosítva első sorban remélni ama derék, lelki-ösmeretes tanári testülettől, mely a fentebbi idézet szerint nyíltan, takargatás nélkül rámutatott a tanügyünk belsején ragódó féregre s hisszük, hogy ez a testület meg fogja találni helyes módját is annak, a mit lehetséges tenni a túlnépesedés korlátozására s ezzel együtt a vidéki gymnasiumok népesítésének eszközésére.

A debreceni főgymnasiumi értesítők nem közlik ugyan mostanában a gymnasiumi tanulók születési helyét és illetőségét; de a rendelkezésünkre álló adatokból mégis határozottan meglehet állapítani azon tényt, mely a felvetett kérdés megoldásánál fontossággal bír, hogy t. i. Békés, Bihar, Hajdu Jász-Nagykun-Szolnok, Máramaros, Szabolcs, Szatmár és Szilágymagyék, melyekben pedig majd mindenütt megfelelő vidéki középiskolák találhatók, igen tetemes számmal gyarapítják azon túlnépességet, melyre a debreceni algymnasiumnak semminemű szüksége nincsen. Mert attól, hogy az alsóbb osztályok népessége rohamos apasztásának a felgymnasiumi osztályok teljes elnéptelenedése lenne a következménye: a statisztika világos bizonyossága szerint éppen nem felhetünk. Ugyanis: nézze végig bárki a debreceni főgymnasium évkönyveit s állítsa egymás mellé a szükséges adatokat, meglepetéssel fogja látni (a mit különben az igazgatóság régi tapasztalat gyanánt állít is, mondván, hogy a VIII-ik osztály növendékeinek alig $\frac{1}{3}$ -a kezdte az I-ső osztályt Debrecenben), ama szinte hihetetlen tényt, hogy az előtt, míg az alsóbb osztályokban parallel szakaszok nem voltak, mindég 80—85 körül váltakozott a VIII. osztálybeli tanulók száma; a párhuzamos osztályok 20 éves fennállása óta pedig volt eset, hogy a létszám többször alig haladta túl a 60-at; 4 év alatt 50—56 körül váltakozott, míg az 1889/90 ik iskolai évben nem ment többre 48-nál.

Határozott meggyőződésünk ezek szerint, hogy ha a debreceni főgymnasiumban, egyelőre csak az I-ső osztályban — mivel azokat, kik már ott a múlt évben befogadtattak méltánytalanság lenne jövőre idegen helyre útasítani — kellő határok közé szorítottatik a felvétel, t. i. csak olyanok fogadtatnak be, kiknek születési helyükön nincs közelben megfelelő középiskola, meg lesz a lehető orvoslás, mely egy arányban a tulsufaltság szüntetésével szaporítani fogja a vidéki középiskolák népességét.

Nem tartozunk azok közé, kik tüzzel-vassal keresztül gázolnak, a régibb alkotásokon s kiméletlenül, erőszakosan kezdenek hozzá a javítás munkájához, ugyanazért nem tartjuk kizártnak a tanulók felvételének fentebb javasolt korlátozása mellett, ugy az átmenet könnyítése, mint esetleg a helyi érdekek kielégítése céljából is ott, a hol mulhatatlanul kívántatni fog, a párhuzamos szakaszok fentartását; de azt feltétlenül hangoztatjuk, hogy azokat rendes tanerőkkel szükséges ellátni; mert megfelelő tanerővel nem rendelkező párhuzamos szakaszok nem méltók sem a tanügyhöz, sem a debreceni főgymnasium századok által szentesített régi hírnevéhez!

Egy szüle.

IRODALOM.

A pozsonyi vértörvényszék áldozatai 1674-ben. Irta és kiadta *Rácz Károly*, szapáryfalvai ev. ref. lelkipásztor, a Jézus Krisztus méltatlan szolgája. Második bővített kiadás. II. füzet. A gályarabok Debrecenben levő emlékoszlopának rajzával. Ara a két füzetnek együtt 1 frt 60 kr. Lugos, 1899. 8-r. 236 l. — A könyv a szerző soraival nagys. özv. Kovács Ferencné szül. Kürthy Terézia úrhölgynek van ajánlva. Előbeszédeket irtak hozzá *dr. Heiszler József* dombvári lelkész és *Balogh Ferenc* hittanár. Ez utóbbi előbeszéde voltaképen nem egyéb, mint azon beszéd, melyet Balogh a gályarabok debreceni emlékoszlopának leleplezésekor tartott. Rácz műve a pozsonyi vértörvényszék áldozatainak részletes történetével foglalkozik, betűrendben emlékeztet meg a megidézettekről Előzőleg megemlíti forrásait is a szerző s a források sorozatából látjuk hogy Rácz munkája a legszélesebb körű és leglekiismeretesebb történeti búvárlat eredménye. Nem lehet eléggé ajánlanunk olvasóközönségünk figyelmébe. Martyrjaink történetét minden jó prot. embernek ismerni kell s azt sehol hívebben és részletesebben föl nem találjuk, mint Rácz művében. Csak a benne előforduló egyes helynevekre van némi megjegyzésünk: Busi István — mondja — *signii* ref. lelkész. Ilyen nevű helység aligha van, vagy volt. — Fridicius István *hráhoi* lelkész. Ide a szó elején lévő *h* nem szükséges. Ma sem írják úgy. — Ladmaczi István *szelici* ref. lelkész. A Szelic tévedés Serke helyett. Serkei lelkésznek írja Wargha Lajos (Egyh. tört. II. 609 l.), a Sárospataki Füzetek 1865. 840 l. Szelic nevű helység különben nem is volt a gömör-borsodi tractusban. — Szentmiklósi János, *kajári* ref. lelkész és esperes Gömör vármegyében. Kajár nevű helységet sem ismer a gömöri krónika. — Tököli Istvánt nem *doboz* (Fehérm.); hanem *dobóci* (Gömörm.) lelkésznek írja több forrás. — Jabloncai János *bélyei* ref. lelkész, Gömörvármegyéből. Ez az adat is hibás. Bélye helyett *Beje* irandó. Jabloncainak szenvedéseiről tett följegyzéseit most is őrzi a bejei ref. egyház.

A magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventje Budapesten, 1899. ápr. 10—13. napjain

tartott ülésének jegyzőkönyve. Kiadta *Sass Béla* konventi jegyző. Debrecen, 1899. 4-r. 312 l. E jegyzőkönyv már jóval korábban, a konvent ülései után körülbelül 1 hónap múlva jelent meg, de csak most emlékezhetünk meg róla. Feltűnő mindenekelőtt a jegyzőkönyvnek gyors összeállítása és kinyomatása, melyhez eddig nem voltunk szokva, de a melyet természetesen csak a konventi jegyzőnek megfeszített buzgósága és fáradsága árán lehetett elérni. Aztán, ha figyelmesen átolvassuk, azt is látjuk, hogy kiváló gondnal, a részletekre is kiterjedő figyelemmel, hiven, sajtó hiba nélkül van a jegyzőkönyv kiállítva. Végül, amit legelőbb kell vala emlitenünk, a jegyzőkönyv stílusa úgy szabatos, mint magyarosság tekintetében teljes dicsőretet érdemel. *S. Szf.*

Magyar írók élete és munkái. A VI. kötet utolsó, 9. füzete (Kovács—Kozocsa nevekkal) a következő, bennünket közelebből érdeklő írakkal találkozunk: Kovács József (zabolai) n.-enyedi tanár a múlt században; Kovács (Háló) József, n.-kőrösi és halasi lelkész a múlt században; Kovács József h.-közüljaki, Kovács József v.-hidvégi, Kovács József bátorkeszi, Kovács József kutas, Kovács József n.-korpádi, Kovács Lajos n.-kőrösi lelkészek; Kovács Lajos, debreceni tanítóképző-intézeti igazgató; Kovács Lajos, budapesti ev. ref. vallás tanár; Kovács Mihály erdélyi ev. ref. lelkész, gróf Teleki József udvari papja; Kovács Miklós, budapesti ev. ref. elemi tanító, majd matematika tanár; dr. Kovács Ödön, n.-enyedi theologiai tanár; Kovács Péter hetényi, Kovács Samuel csákvári, Kovács Samuel alsó-csernátoni lelkész; Kovács Samu deési iskolaigazgató; dr. Kovács Sándor, debreceni jogakadémiai tanár; Kovács Sándor, erdélyi ev. ref. lelkész; Kovács Sebestény József, ipoly-pászthói lelkész; Kovács Kálmán ev. ref. hittanhallgató; Kovács Sándor s.-pataki főgymn. tanár; Kovácsnai Péter, erdélyi ev. ref. püspök; Kovácsnai Tóth Sándor, m.-vásárhelyi főgymn. tanár; Kovács Martiny Gábor Pál, pozsonyi ág. hitv. ev. tanár; Kozma János szatmári, Kozma József őri lelkész-esperes; Kozmay Dezső, pápai főgymn. tanár. Füzetről-füzetre ismertetvén s ajánlgatván e hatalmas vállalatot, most csak annyit írunk róla, hogy az eddig megjelent 55 füzet 11,746 életrajzot foglal magában.

A Nagy Képes Világtörténetben a könnyüverű, nemes és görög nép történetét, magasztos eszméinek és nagy művészetének könyvét írja meg dr. *Gyomlay Gyula* a jeles tudós és akadémikus. Buzgó tanulmány, jeles készültség, sokban önálló felfogás teszik a könyv nagy érdemét, s mindenek felett a vonzó, lelkes előadás. Minden során megérik, hogy írója nemcsak a teljes tudományos anyagnak van birtokában, hanem egyszersmind ritka szeretettel csügg tárgyán. Kiváló gondnal írja a művészettörténeti részt. A kimerítő tárgyalás s a gazdag s pompás illusztrálás egész művészettörténeti kalauzázzá teszik e hatalmas munkát. Kiváló figyelmet fordít a görög philosophiára, melyben először zendültek meg minden későbbi philosophia eszméi. A politikai történet tárgyalásában is a legújabb kutatások eredményére támaszkodik s tömegtelen hírlapi cikkekre, sőt egy-két készülőfélben levő nagy külföldi munkára is. A magyar irodalom mindenesetre oly művel gazdagodott, a műnőnek még nem volt birtokában. A laikus előtt is hitelt szerezhet a nagy szabású műnek már olvasatlanul is az a két név, mely homlokán ékeskedik: *Marczali Henriké*, a tízenkötetes nagy munka szerkesztőjéé és *Gyomlayé*. A tudósok mellett elismerés illeti a kiadókat is, a hazai két legnagyobb intézetet: *Révai*

Testvérek és a Franklin Társulat nagyhirű részvénytársaságát, a miért oly fényesen állították ki a jeles munkát. A Képes Világtörténetből eddig 30 füzet jelent meg. Egy-egy füzet ára 30 kr.

NEKROLOG.

LISZKAY JÓZSEF.

A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegyének gyászva van; a veresmarti ev. ref. egyház lelkésze, *Liskay József* — a mi Józsi bátyánk — meghalt. Így hívtuk őt mindnyájan, nem csupán öregségéért, de azért a kedves modorért, beszédért, azért a jó szívért, melyet ő velünk s mindenkiel szemben tanúsított. Vele együtt lenni, multból előhozott előadásait hallgatni — igazán élvezet, gyönyörködtető volt.

Mint a csiga észrevétlenül építi házáat, mint a pók zajtalanul szövi hálóját, — úgy oly zajtalanul, lassan, évekről-évekre építette ő anyaszentegyházát, emelte ekléziáját; ha veszedelem fenyegette a szegletkövet, közönyösség, hidegség, mostoha időjárás fásulttá tették a sziveket s nem gyult fel az áldozati láng, ő böles türelemmel várt, s a jobbak megértve a buzdító szöveget, tovább rakosgatták a követ a népnevelés-, Isten dicsőségére.

Ha felépült most a torony, — bővítettett, újítottatott a templom; ha felállított a népnevelés iskolája s a két belhivatalnoki udvaron több-több melléképület, — nem hirdette, nem sorolta fel, mutogatta a sebeket, melyeket az építkezés alkalmával kapott, mert tudta, hogy a sebeket nem a világi emberek, de Isten gyógyítja meg. Pedig a méltatlan ütésekben — mint a legtöbbeknek — neki is bő rész jutott s ő mégis panasz, zugolódás nélkül viselte azokat.

A mi Józsi bátyánk nemcsak a multban, de a jelenben is így élt: csendben, egyszerűségben. Pedig a jelen, közeli évek is sok igaztalan háborgatást szültek számára.

Mint diák a sárospataki híres iskolában végezte tanulmányait. Szegény ifjú lévén, nevelősködéssel is foglalkozott, könnyítette sorsát; öreg napjaiban mindig örömmel gondolt tanítói működésére, — dicsekedéssel emlegette, hogy Lukács Ödönnek, a mi volt nagy, tudós esperesünknek, Mitrovics Gyula híres és mély tudományú pataki tanárnak, most debreceni kitűnő lelkésznek, Tomka Jenő földhitelintézeti ügyésznek nevelőjük volt.

Elvégezve az akad. tanfolyamot, két évig s.-lelkészkedett, 1861-től pedig 1899. jul. 4-ig mint rendes lelkész vezette, tanította a veresmarti 1000 lélekből álló egyházat. Csodálatos véletlen! Harecal, küzdéssel kezdte egyh. kormányzatát, azzal is fejezte be. Mikor hivatalát elfoglalta, jött a tagosítás s a lelkészi-, tanítói javadalmat képező ingatlant messze a falutól, futó homokhegyekből akarták kihalászni, de ő ellenállt, bár sok küzdelem, nagyokkal, néppel folytatott harc, versengés után kivitte, hogy a falu tőszomszédságában egy darabban méretett ki a 43 (1200 □) lelkészi s 225 tanítói tag.

Egy-két év alatt belenyugodott a nép a változhatatlanba, 22 évig békében, csendben élt a jó pásztorral, ez idő alatt folytak s végeztettek be a fent jelzett építkezések. Az 1882. évtől azonban jelen napig az ingatlan terhelő ártér-adó miatt feltámadt a háborúság gyülekezet s lelkész között.

Gyülekezet ama balga nézet, elvből indult ki, hogy a ki használja a birtokot, fizesse adóit, — megtagadta

az adók lerovását; lelkes, mert díjlevelében nem volt benne, joggal nem fizette, s így e torzalkodás folytán odajutott az egyházmegyét is minden esztendőben foglalkoztató odiozus ügy, hogy az adó 1400 frtig szaporodott fel.

A keserű napok, a zaklatás ideje ezután következtek volna a mi Józsi bátyánkra, a mikor a hívekre kivetett adót behajtották volna. A jó Isten kedvelte az ő szolgáját, magához vette s ketté vágta az átkos percsomót s nem engedte, hogy az a nép, melynek gondolatát, érzelmét ismerte, sokszor magába temette, — öreg, agg napjaiban háborogjon ellene.

Családi életében is több seb érte őt. Elvesztette hitvesét, szeretett nejét, Ladányi Saroltát, kivel 25 évig szeretet és meglegedésben élt; utána szép, kedves leányát, ki öreg napjaiban öröme lett volna. Egy gyermeke maradt csupán, Liskay Sándor, ki hivatva van és lesz, hogy a tisztas nevet, szép örökséget, melyet reá hagyott, feltse, megörizze.

Temetése július 5-én volt az egész nép, község, vidék részvéte mellett. Háznál, illetve a templomban alólirott imádkozott s tartotta I. Móz. 24, 56 alapján a sz. beszédet, — a sirnál konyári lelkész *Veizer Károly* méltatta öröm s bánatban változatos életét.

Megpihent . . . Lent édesen fog aludni, mert fent a földön birta az édes öntudatot, hogy hiven, igazán, példányszerűen élt — egyháza, hazája, közügynek java, előmenetelére; Isten előtt, ki megméri őt kegyelme mérlegén, elveszi munkája jutalmát.

Fáradt szolga nyugodj, pihenj csendesen! Béke veled!

Osváth Pál,
döghei ref. lelkész.

A D A T O K

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

70. A nánási ev. ref. egyház történelme.

(Folytatás.)

A szabadságharc leveretése után a nánási egyház felvirágzása érdekében úgy egyesek, mint a közbirtokosság részéről, az áldozatkészség megható alakban nyilvánul. Nem utolsó oka ennek az Entwurfnak az iskolákkal szemben támasztott fokozott követelménye sem. Legnagyobb ténye volt az áldozatkész nánási polgárságnak az, hogy a közbirtokosság 1857 márc. 20-án, majd 1858 nov. 18-án tartott vegyes választmányi gyűlésében, végre 1862 jan. 1-én tartott városi közgyűlésében 5. sz. határozatával: „iskolai ügy, különösen és főképen gymnasialis nevelés alapjául” az egyház rendelkezése alá 944 katasztralis hold belső tedeji vagy nyiczki réti földet bocsátott és ez által a középiskolát és általában véve az oktatásügyet a fejlődés biztos ösvényére vezette és ezen dicső tényével magát az iskola újabb alapítójává, hatalmas patronusává avatta.

Majd templomuk és tornyuk építéséhez fognak, kölcsönrel segítenek ugyan magukon, de mégis 1867-ben már az új padlással és tetővel ellátott templomban adnak hálát az egyház fejlődését külsőleg is kifejező díszes szent helyen.

1867-ben Fodor Károly ajánl fel 1000 frtot orgonára. Az önkéntes adakozás hosszú sora követi a szép példát és csakhamar 3775 frt 50 kr gyűl össze az orgonára. 1868 szeptemberben már meg is kötik a szerződést egy debreceni orgonakészítővel 6000 frttal,

s tényleg felépül nem sokára a ma is meglevő diszes orgona.

1881-ben az egyházmegye felszólítására, a „dorogi plánta egyház” gondozását is elvállalja az egyház, igaz ugyan, hogy „anyagi kötelezettség vagy terheltetés kizárása mellett”.¹

Álljon itt az egyház tényleges fejlődését csak a valósághoz hiven rajzoló elnöki megnyitó beszéd, melyet Pákozdy lelkész 1890-ben dec. 4-én az új gyülesteremben először tartott egyháztanács gyűlésén mondott: „visszatekintek az egyház multjára, a régmult időket mellőzöm, csak a hatvanas évek elejére megyek vissza emlékezetemmel, de nem azért, mert lekipásztorkodásomnak kezdete ezen időre esvén, valami érdemet akarnék magamnak tulajdonítani az azóta végzett nagy munkákban, hiszen én csak egyszerű arató voltam az aratásra megérett gazdag mezőben és a hol az aratásra megérett gabona sok, ott egyáltalában nem érdem, ha a legegyszerűbb munkás is sokat takar és keres, hanem igenis azért, mert a nemzetre reá kényszerített szomorú álomból csak akkor engedtettem meg felébrednünk és az ébredést nem sokára követte a haladás életadó verőfényes napjának feltetszése hazánk és ezzel együtt szeretett egyházunk életében. A hatvanas évek elején 4 tanító működött a fiú iskola elemi osztályaiban, három pedig a leány osztályokban.

S hogy állunk most ezekhez viszonyítva és eltekintve a telekvásárlások és a szükségessé vált építkezésektől. A fiú iskola osztályaiban nyolc tanító igyekszik teljes szakértelemmel és szorgalommal embereket képezni a természet durva gyermekeiből. Hét hivatása magaslatán álló tanító munkálkodik a leányiskolákban hogy leánygyermekünk közül minél többen legyenek a nagyszámúzott szavai szerint: „alkotóivá és védangyaláivá a családi életnek!”

Az Isteni kegyelem és segítség megjelenését láttam én akkor, midőn adatott nekünk Soós Gábor, ki nemcsak szólotta: nem halt meg a leányzó, hanem aluszik, hanem nagyszerű alapítványával gyógyszer is adott kezünkbe, hogy ama haldokló leányukat a középiskolát életre ébreszthessük. És e gyógyszer nemcsak a halállal tusa-kodónak lett életre keltő balzsama, hanem tápanyagot nyújtott az áldozatkészség szent tüzének is keblünkben és hogy ez mit tett, szavak helyett beszéljenek a kövek, melyekből a gymnasium számára emelt emez épület fel-emelkedett!”²

Ez a fényes haladás áldozatokkal járt, az egyház azonban lassanként rendezte anyagi viszonyait is. A felszaporodott adóság törlesztésére 1894-ben 30.000 frtot vett fel az egyház a magyar földhitelintézetől, mely 50 év alatt törlesztendő.

Az egyház belélete.

A szabadságharc leveretése után 1850 febr. 3-án felsőbb rendelet megengedte az egyházi gyűléseknek „presbyterialis alakban” való tartását. A gyűlés megtartására nézve pedig rendeltetik, hogy „a főispán ur által a megyefőnökség útján közvetítendő engedelem után fog az egyházi gyűlés bármely helyen megtartatni”.³ Ezen, politikai biztosok jelenlétében tartott gyűlésen pedig ezen években csak iskola-, paplak-építésről meg adóról tanácskoznak. Mikor 1854 ápr. 9-én megszűnt az ostromállapot, a vallásügyi miniszter rendelete értelmében: „az egyház ügyeinek szervezéséig a lelkész összehívhatja a gyűlést bármikor, azon poli-

¹ Jegyzőkönyv 1881. márc. 28. sp.

² Jegyzőkönyv 1890. dec. 4-én.

³ Egyházi levéltár 1850/26. sz.

kai biztosnak sem kell jelen lenni, a hatóságot sem kell róla értesíteni.” A rendeletben szó van a presbyteri gyűlésen kívül nagy gyűlésről is, melyen azonban már politikai biztosnak kell je en lenni. Az esperesi gyűlés szintén csak biztos jelenlétében tartható. A császár-királyi biztosnak pedig fel kell ügyelni, hogy „csak az egyházi és vallási tárgyokról történjék az értekezés, ha tárgytól eltérnek és politikai térére juttatják a vitatkozást, eloszlatják a gyűlést. Ha pedig valamely annak rendje és módja szerint megválasztott vagy meghívott lelkész vagy tanító hivatalába beiktatandó lenne, erről előlegesen mindenkor az illető superintendens vagy ennek administratora útján a császári királyi helytartó osztály értesítendő. A megválasztott egyén politikai magaviselete megvizsgálandó és a bejelentés napjától számított 6 hét alatt kinyilatkoztatni, vajjon van-e a megválasztott egyén ellenében kifogás vagy nem. Ha kifogás nincs, rögtön behelyezhető, ellenkező esetben más választáshoz kelletik folyamodni.”

Barcsa János,

h.-nánási gym. tanár.

(Folyt. köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Személyi hír.** *Dr. Helle Károly* jogakadémiai tanár külföldi egyetemi tanulmány útjában folyó hó 1-sején elhagyta Lipcset és Berlinbe ment át, hogy a f. szemeszter végéig ott folytassa szak-tanulmányait.

— **Ötven éves tanítói jubileum.** *Domokos Károly* békési ev. ref. tanító 50 évi tanítóskodása s 100-adik vizsgálja megadása alkalmából kartársai, egyházi előjárósága és barátai részéről igen szép megtiszteltetésben részesült. Vizsgálja végén, melyen az érdeklődők szép számmal voltak jelen, *Kecskeméti Ferenc* lelkész, mint iskolaszéki elnök felemlíti a jelen volt közönség előtt e vizsga szokatlan jelentőségét s az egyháztanács nevében üdvözölte őt, mint századik vizsgáját megadó 50 éves tanítót, méltatva e pályán kifejtett munkásságát s érdemeit. Egyszersmind átnyújtotta e nem várt esemény felett megilletődött s tanítványai előtt meghatottan álló tanítónak az egyháztanács idevonatkozó határozatának jegyzőkönyvi kivonatát. Az ünnepély napján pedig, mely erre másnap következett, a jubiléus tanítót kartársai saját lakásán keresték fel s ott ez alkalomra távolabbi helyekről haza érkezett gyermekei körében üdvözölték őt szívélyes meleg, könnyeket fakasztó szavakban; ugyanez alkalommal átadtak neki kartársai emlékül egy teljes felszerelésű csinos írókészletet, mire az ünnepelt férfiú megindult szavakkal mondott hálás köszönetet. Lakásáról az egyház tanácstermébe kísérték a kartársak, hol úgy az ev. ref. egyház, mint a város előjárósága, a görögkeleti és izraelita hitközség s a községi iskolaszék részéről szép s 50 évi működését, s társadalmi nemes viselkedését kellően méltató üdvözlő beszédekkel fogadtattott. A nap folyamában még az egyházmegye köztisztületben és szeretetben álló esperese nt. *Szabó János* úr által is felkerestetett, ki az egyik egyházmegyei tanítóképviselővel, *Vidonyi Jenővel* azért jött el Vásárhelyről, hogy az ünnepelt s mindenki által szeretett tanítót az egyházmegye részéről is üdvözölje. Ugyanez alkalomra a jubiléusnak életrajza is csinos kis füzetkében kiadatott, melyet az ev. ref. egyház tanács elnöke ntiszt. Szegedi Károly — ki az ünnepelttel régi idő óta szorosabb összeköttetésben áll — készítet és

¹ Egyházi levéltár 1854 5. sz.

állított gondosan össze. Este társas vacsora rendeztetett a városi bérház nagy termében, hol mintegy 150 teríték várt az érkező vendégekre. Sokan vettek részt e közvacsorán s diszes közönség gyűlt össze, mely igen kedélyesen töltötte e nevezetes estét. Felköszöntőkben sem volt hiány. Igen szép és emelkedett toasztok mondtak, melyek kellően fűszereztek a vidám társalgást. Különösen kiemeljük az esperes által mondott remek, megható beszédet, mely mindenkit ünnepi hangulatba hozott. Éjfél után 2 óráig volt együtt a diszes társaság és sokáig emlékezetes marad azok előtt, kik ezen részt vettek. Az igaz érdem még sem mindig marad elismerés nélkül és jutalmazatlanul! T. S.

— **Sinka Lajos ünneplése.** Megható és magasztos ünnepélye volt jun. hó 25-én a krassói ev. ref. egyháznak, a midőn is országosan ismert derék tanítójának **Sinka Lajosnak** 25 éves, negyedszázados szolgálati jubileumát ünnepelte meg az iskolai évváró vizsga alkalmával, hálásan méltányolva az ünnepelt férfinak az iskolai, egyházi és társadalmi téren kifejtett lankadatlan buzgalmu és fényes eredményü áldásos munkásságát. A már megszokott kitünő eredményü vizsga után az érdeklődőkkel zsufolt templomban **Ferenczy Imre** lelkész intézett a jubilánshoz beszédet, annak érdemeit méltányolva, a közönség tisztelő szeretetét, halálját kifejezve s további működéséhez számos éveket s azokban reá a Mindenható segítő áldásait kérve. Ugyanazon alkalommal pedig a közönség, fillérenként összegyűjtött pénzből szerény viszonyaihoz mérten szép ajándékkal pompás kivitelü diszes íróasztallal és remek írókészlettel ajándékozta meg szeretett tanítóját, ki a hozzá intézett beszédre — különben is teljesen meglepetésszerű lévén reá nézve az ünnepeltetés — a könnyekig meghatott hangon mondott szívből fakadó lelkes köszönetet. Este az ünnepelt család körében kedélyes vacsora és sikerült toasztok mellett fejeződött be a minden egyszerűsége mellett is megható ünnepély. Bárcsak az Ur kegyelme minden egyházunknak hozzája hasonló tanítókat adna! (Szívből üdvözljük mi is a derék tanítót, s ottan-ottan érdemes munkatársunkat s örömmel csatlakozunk az iránta kifejezett jókívánatokhoz. Szerk.)

— **Áldott emlékezetü Ármós Bálint** köztudomás szerint sok egyéb humanitarius célu hagyománya mellett végrendeletében collegiumunkra különféle rendelkezéssel 26 ezer forintot hagyott. A coll. gazdasági tanács a végrendelet végrehajtójával ugy egyezkedett, hogy a 26 ezer forintba megtartja a végrendelező ingatlanainak megfelelő értékü részletét. Az egyezkedést az egyházkerületi közgyűlést jóvá hagyta, s ennek következtében a collegium már birtokába jutott az ingatlanoknak, s azok időközi jövedelmének. Az alapítványi ingatlan jövedelmének az egyes alapok közt leendő megosztása tárgyában a koll. pénztári hivatal bizatott meg javaslat tételre. Alkalmunk volt a szép alapítványról szóló végrendelet szövegét átolvasni, s azt oly tartalmasnak, tanulságos életbölcességgel gazdagnak ismertük, hogy mihelyt terünk engedi, közölni fogjuk lapunkban. Egyelőre tájékoztatásul azt jegyezzük meg, hogy az idő előrehaladott volta miatt a jövő tanévre még nehezen lehet folyósítani az ösztöndíjalapítvány jövedelmét, de ha különben e miatt lehetne is: a végrendelet intenciója is várakozásra irányozza az intézkedő hatóságok működését.

— **Halálhírek.** Részvétellel közöljük a következő gyászjelentést: „A pápai ev. reform. gyülekezet mély megilletődéssel jelenti, hogy szeretett lelkipásztora **Kis Gábor** egyh. ker. és egyh. megyei tanácsbíró, főiskolai gazdasági és igazgató-tanácsos, városi képviselő, egyházmegyei gyámoldai elnök, folyó hó 18-án esti 3/4 8 órakor,

lelkészi hivataloskodásának 50-ik, életének 80-ik évében, rövid szenvedés után jobb létre szenderült. A boldogult földi maradványai f. hó 20-án d. u. 4 órakor fognak az alsó-városi temetőben örök nyugalomra helyeztetni. Pápa, 1899. július 19. A béke angyala virrasszon a hű lelkipásztor síri álma felett!”

Mely fájdalommal és részvétellel közöljük dr. **Öreg János** kartársunk leányának, dr. Galánffy Jánosné szül. **Öreg Ilonka** úrnőnek élete 25-ik, boldog házassága 3-ik évében bekövetkezett korai halálát. A gyászoló szülőkre nézve növeli a lesújtó csapás nagyságát az a megrendítő körülmény, hogy a közeli években immár 3-ik felnőtt gyermeküket kellett átadniok a sötét sírnak. Isten, az élet és halál szabados Ura emelje, vigasztalja és óvja megtört szíveiket az élet legnehezebb megpróbáltatásai közben.

Részvétellel közöljük egy szép reményekre jogosító ifju tanítónak, **Szilágyi Lajosnak** halálát. A boldogult ahg pár évvel ezelőtt végezte be példás szorgalommal és dicséretes eredménnyel tanulói pályáját s aztán Matolcsón és Csökmön tanítóskodott, mi közben a képesítő vizsgát jeles érdemfokozattal letette. És most életének 22-ik évében, a munka kezdetén bevégezte rövid földi életét. Legyen áldott a szelid, jó ifju emlékezete.

TARTALOMJEGYZEK: Néhány szó énekgyűnkről. Ujfalussy Béla. — A legerősebb fegyver. Exul. — Tárcsa: Az Isten szeretet. Jánosi Zoltán. — Tanügy. Túlnépes és néptelen középiskolák. Egy szüle. — Irodalom. — Nekrológ: Liszkai József. Ösváth Pál. — Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez: 70. A nánási ev. ref. egyház története. Bácsa J. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Segédlelkész kerestetik a derecskei ev. ref. egyházba.

Évi fizetés: teljes ellátás, mosás nélkül, továbbá 200 frt az egyház pénztárából, ezenkívül mellékjövedelem mintegy 50 frt.

Jelentkezni lehet **Biró Antal ev. ref. lelkésznél Derecske, Biharmegye.**

Pályásat.

A **h-nánási** hat osztályú ev. ref. gymnasiumban az 1899—1900. tanévre egy **segédtanári állásra** pályázat hirdettetik 1800 korona (900 frt) javadalommal, a lakbért is beleértve.

Pályázhatnak oly ev. ref. vallású tanárjelöltek vagy tanárok, kik a magyar—latin, vagy latin—görög nyelv, esetleg a mennyiség- és rajzolómérten tanítására kellő előkészülettel bírnak.

A születési, képesítési, hadkötelezettségi és egészségi állapotot feltüntető okmányokkal kellőleg felszerelt pályázati kérvények **folyó évi augusztus hó 10-ig** a h-nánási ev. ref. egyháztanácsához küldendők.

A megválasztott állását folyó évi szeptember 1-én köteles elfoglalni s a tanév végéig el sem is hagyhatja azt. H-Nánás, 1898 július 13-án.

Kállay Imre,
főgondnok.

2—2

Benkő Lajos,
ev. ref. lelkész-elnök.

Felhívás.

A német nyelvet 10 hónap alatt jól megtanulhatják nálam a magyar ajku gyermekek. Az iskolában a tanítási nyelv a német. Egész ellátásért a kosztos gyermek 18 frtot fizet havonta. Jelentkezéseket elfogad

Poprád, 1899. jun. 20.

Danhauser Röss,

1—2

evang. tanító és muzeumi ör

Pályásat.

A *mihálydi* ev. ref. kántor-tanítói állásra pályázat hirdették.

Fizetés: 2 szobás lakáson és 2 holdas kerten kívül — díjlevél szerint — készpénzben, tandíjakban s egyéb illetményekben 500 frtra tehető.

Kötelesség: az osztatlan, vegyes iskola vezetésén és a kántori teendőkön kívül, a kánonikus órákon és nagy ünnepek délutánjain, s lelkész akadályoztatása esetén lelkész kelyettesítése.

Pályázati határidő *f. évi aug. hó 6-ika*. Az állás szept. 1-ig elfoglalandó.

Mihálydi (Szabolcs m.), 1899 jul. 19.

Marton Gyula,

ev. ref. lelkész.

1-2

Pályásat.

A *túrkevei* ev. reform. egyház pályázatot hirdet egy tanítói állomásra.

Javadalom: 525 frt készpénz, évnegyedes részletekben előre fizetve; háromszobás lakás kerttel, vagy e helyett 75 frt lakbér.

Kötelesség: Az I—II. fi-osztály tanítása.

Pályázhatnak ev. reform. vallású okleveles tanítók. Zenében jártas, dalárdavezetésre képes egyének előnyben részesülnek.

Kellően felszerelt pályázatok *f. évi aug. 6-ig* alulírottához küldendők.

Túrkeve, 1899 július 16.

Szabó Sándor,

ev. ref. lelkész.

1-2

Orgona és harmonium

építészeti műterem

Debreczen, Széchenyi-utca 34. sz.

Van szerencsém a m. t. egyházi előjáróságoknak, kántor-organista uraknak, az adományozó és muzsikális közönség becses figyelmébe ajánlani

Orgona és harmonium**építészeti műtermemet**

a hol mindennemű templomi vagy hangverseny orgonákat és harmoniumokat a **legjutányosabb árban, a legújabb rendszer szerint készítek.**

Továbbá **régi orgonák kitisztítása-, javítása- és hangolására** is vállalkozom.

Orgonáknak évi gondozása csekély díjazás mellett vállaltatik.

A nagyérdemű közönség szíves pártfogását kérve becses figyelmébe ajánlva magamat

Kerékgyártó István,

műorgona-építő.

NEUMANN M.

a t. t. ev. ref. egyházkerületben lakó lelkészek, tanárok és tanítók ruhaszállítója
DEBRECEN, Főtér, a m. kir. postával szemben.

Ezen legelterjedtebb és legjobb hírnévnek örvendő, az ország legnagyobb és legrégibb

férfi-, fiu- és gyermek-ruha telepe,

tisztelettel tudomásul hozza, hogy a tavaszi idényre szükséges kész árukkal dusan el van látva s a nagytiszteletű urak b. pártfogását úgy, mint eddig továbbra is kéri.

Ruhák megrendelésre, mérték szerint is készíttetnek.

Czégemre kérek figyelni!

NEUMANN M. czége 54 év előtt lett alapítva.

Nyomatott Hoffmann és Kronovitz könyvnyomdájában, Debreczenben, főpiac, a főpostával szemben.